

О.М. Селезньова,
кандидат юридичних наук, доцент

АНАЛІЗ ЯВИЩА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ З ПОЗИЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

У статті аналізується один із видів суспільної свідомості – інформаційна свідомість. Досліджуючи зазначене явище, автором виділяються фактори, що здійснюють вплив на інформаційну свідомість. Визначається структура інформаційної свідомості. На основі поданих ознак інформаційної свідомості пропонується поняття інформаційної свідомості. З'ясовуються функції інформаційної свідомості. Розглядається взаємозв'язок інформаційної свідомості та інформаційної культури.

Ключові слова: інформаційна свідомість, ознаки інформаційної свідомості, структура інформаційної свідомості, функції інформаційної свідомості, інформаційна культура.

В статье анализируется один из видов общественного сознания – информационное сознание. Исследуя указанное явление, автором выделяются факторы, которые оказывают влияние на информационное сознание. Определяется структура информационного сознания. На основе предоставленных признаков информационного сознания предлагается понятие информационного сознания. Выясняются функции информационного сознания. Рассматривается взаимосвязь информационного сознания и информационной культуры.

Ключевые слова: информационное сознание, признаки информационного сознания, структура информационного сознания, функции информационного сознания, информационная культура.

This paper analyzes a certain type of social consciousness – the information consciousness. The author highlightes the factors influencing information consciousness. the structure of information consciousness is determined. On the basis of signs of information consciousness, the concept of information consciousness is proposed. The functions of information consciousness are studied. The relationships of information consciousness and information culture are examined.

Keywords: information consciousness, signs of information consciousness, structure of information consciousness, function of information consciousness, information culture.

Постановка проблеми. Людство у своєму шляху пройшло кілька етапів свого соціального розвитку – починаючи від первісних форм суспільного життя до багатогранного індустріалізму, який, однак, не є остаточним вибором організації людиною свого існування. Дедалі частіше говориться про появу та швидке становлення постіндустріального суспільства, яке називають інформаційним. Тому не дивно, що інформаційне суспільство виступає предметом вивчення не тільки філософії, соціології, політології, історії, але й юриспруденції, зокрема інформаційного права.

Інформаційне суспільство створює для людства великі можливості, однак для їх реалізації необхідна належна нормативно-правова база, яка нині перебуває у стані свого формування. Зазначимо, що як нормативній роботі, так і загальним

потенційним можливостям розвитку інформаційного суспільства дуже сприяють проведення в Україні низки парламентських слухань відповідної тематики: “Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова і цензура” (4 грудня 2002 року), “Стратегія розвитку телерадіоінформаційного простору України” (10 грудня 2003 року), “Парламентські слухання з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні” (21 вересня 2005 року), “Про стан свободи слова в регіональних засобах масової інформації” (2 грудня 2009 року), “Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні” (18 червня 2014 року). Така ситуація значно покращує перебіг становлення інформаційного суспільства в нашій державі, проте залишається досить багато аспектів, на які слід звернути увагу при переході до більш вищого щабля розвитку інформаційного суспільства. Одним з таких аспектів є дослідження явища інформаційної свідомості. Не усвідомивши роль та значення, а отже, необхідність використання інформаційних технологій у повсякденному та суспільному житті, існування, і тим більш, подальша розбудова інформаційного суспільства не уявляється можливими.

Аналіз останніх публікацій. Інформаційне суспільство як новий етап в історії людства викликає увагу у дослідників, серед яких можна назвати К.І. Беякова, В.М. Брижка, В.І. Гурковського, Р.А. Калюжного, А.М. Новицького, В.С. Цимбалюка та деяких інших. Водночас питання інформаційної свідомості залишається малодослідженим, а отже, потребує свого вивчення.

Постановка завдання. Метою цієї статті є спроба дослідити явище інформаційної свідомості, виділити фактори, що здійснюють на неї вплив, визначити структуру та функції інформаційної свідомості, а також на основі поданих ознак запропонувати поняття інформаційної свідомості. Поряд з тим, розглянути взаємозв'язок інформаційної свідомості та інформаційної культури.

Вклад основного матеріалу дослідження. Інформаційна свідомість є одним із видів суспільної свідомості. Її динаміка відбувається спіралеподібно і залежить від історичного прогресу. Найбільш значні фази трансформації інформаційної свідомості спостерігаються із виникненням та розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій, впровадженням у буденне життя пересічної людини можливостей Інтернету, забезпеченням належного захисту та повноцінної реалізації інформаційних прав.

На формування інформаційної свідомості мають вплив такі фактори:

1) матеріальні, які включають наявність різноманітних інформаційно-комп'ютерних технологій, здатність накопичення на відповідних носіях будь-якої інформації;

2) організаційні, що обумовлюють створення та функціонування конкретних структур, що виконують певну інформаційну діяльність (відділи чи департаменти у державних органах, статистичні служби, музеї, інформаційні агентства, засоби масової інформації тощо);

3) професійні, які характеризуються механізмом оволодіння та застосування спеціалізованих інформаційних знань (освіта інформаційного спрямування, у тому числі – самоосвіта, робота особи в інформаційній сфері);

4) духовні, під якими розуміються внутрішні переживання (осмислення, інтерес, ставлення тощо) людини з приводу використання у своєму житті інформаційно-комп'ютерних технологій;

5) юридичні, що забезпечують належний правопорядок в інформаційній сфері, зможу реалізації інформаційних прав, підтримку інформаційної безпеки держави та протидію інформаційному тероризму;

б) моральні, які розкривають систему існуючих цінностей в інформаційній сфері, правильного розуміння можливостей інформаційного суспільства, позитивного мислення суб'єкта інформаційної діяльності.

Досліджуючи інформаційну свідомість, не можна обійти увагою питання її структури, яка, на нашу думку, містить у своєму складі такі елементи:

1) філософської природи: ідеї та цінності, пов'язані з інформаційною сферою життєдіяльності людини; теорії та знання про інформацію та інші інформаційні явища; форми сприйняття та усвідомлення інформаційного суспільства та інформаційного середовища;

2) соціальної природи: соціально-практична діяльність, що визначає становище суб'єктів у соціумі з приводу реалізації інформаційних прав та здійснення інформаційних обов'язків. Наявність різних видів інформаційної діяльності спричинюють створення відповідних соціальних груп;

3) психологічної природи: емоції, образи, почуття, що виражають ставлення особи до інформаційної дійсності;

4) юридичної природи: правові установки, концепції, доктрини, які обумовлюють сприйняття положень інформаційного права.

Така структура інформаційної свідомості вказує на те, що інформаційна свідомість взаємодіє з іншими сферами буття – економікою, мораллю, правом.

Виділимо такі ознаки інформаційної свідомості:

- 1) це одна із форм суспільної свідомості;
- 2) є передумовою інформаційної діяльності суб'єктів інформаційних відносин;
- 3) її предметом є інформація й інші інформаційні явища, інформаційне суспільство та інформаційно-комп'ютерні технології;
- 4) є підставою розвитку інформаційного суспільства;
- 5) передбачає наявність мислених форм.

Вищенаведене дає підстави запропонувати таке визначення інформаційної свідомості.

Інформаційна свідомість – це особлива форма суспільної свідомості, що є передумовою інформаційної діяльності та підставою виникнення й динаміки інформаційного суспільства і виявляється у ідеях, знаннях, доктринах, цінностях, емоціях, ставленні тощо стосовно інформації та інших інформаційних явищ.

З'ясування сутності інформаційної свідомості зумовлює можливість визначити її функції. Нами вбачається, що основними з них є:

1) гносеологічна – передбачає накопичення різноманітних об'єктивних істин (безспірного знання) про інформацію та інші інформаційні явища, інформаційне суспільство, інформаційні відносини;

2) оціночна – формує та формулює ставлення до інформаційних явищ та інформаційного суспільства, створює передумову позитивної інформаційної діяльності або злочинної діяльності в інформаційній сфері;

3) регулятивна – надає підстави до належного й адекватного вимогам часу регулювання інформаційних відносин;

4) інформаційного мислення – забезпечує активне (комунікативне, творче) усвідомлення інформаційної реальності та дає змогу широкого користування інформаційно-комп'ютерними технологіями.

У попередніх публікаціях [1, с. 93] ми частково торкнулися розгляду інформаційної свідомості, де нами виділялися її види. Зокрема, інформаційна свідомість поділяється:

- а) за суб'єктним критерієм:

1) інформаційна свідомість людини – відображає ставлення особи до інформаційних технологій на побутовому рівні;

2) інформаційна свідомість колективу – обумовлює розуміння та використання групою осіб певної сукупності інформаційних знань (колектив науковців інституту, що займається проблемами інформаційного простору, колектив програмістів, студентське середовище відповідного факультету вищого навчального закладу і т.д.);

3) інформаційна свідомість народу – передбачає загальне уявлення про інформаційну сферу народом певної держави;

4) інформаційна свідомість людства – уявляється як глобальний показник усвідомлення людьми усіх країн інформаційного простору, його масштабу та можливостей.

б) за значимістю:

1) буденна інформаційна свідомість – характерна більшості людей;

2) професійна інформаційна свідомість – створюється цілеспрямовано та притаманна порівняно невеликому колу осіб із спеціальними знаннями.

Існування інформаційної свідомості обумовлює виникнення такого суспільного явища, як інформаційна культура.

Як зазначає Н.В. Чеботарьова, “з одного боку розробка цифрових технологій спрямована на орієнтацію раціональних принципів організації життя, а з другого – ці технології порушують феномени, які нівелюють смисл цих цінностей” [2, с. 183]. І саме культура стає “найважливішим в умовах інформаційної революції і хаотичного формування свідомості механізмом підтримки суспільної адекватності” [3, с. 45].

З огляду на широке трактування терміну “культура”, достатньо важко дати визначення категорії “інформаційна культура”. Це, скоріше, філософсько-соціальний феномен, що обумовлює своєрідний “інформаційно- буттєвий” тип мислення, а отже, і спілкування, певним чином структуровану систему матеріальних та нематеріальних цінностей.

Цікавою є позиція, коли інформаційну культуру розглядають як фундаментальний вимір життя сучасного постіндустріального суспільства, до суттєвих ознак якого зараховують: а) докорінну зміну структури зайнятості населення (понад 50 % тих, хто працює, задіяні в сфері виробництва і послуг); б) зростання питомої ваги висококваліфікованого персоналу в усіх галузях виробництва й управління; в) провідну роль наукових досліджень у розвитку суспільства в цілому й виробництві зокрема [4, с. 24].

У літературі виділяють види інформаційної культури: загальнолюдську та особистості (риса професіонала) [5, с. 28]. На нашу думку, тут, найімовірніше, категорія “інформаційна свідомість” підміняється категорією “інформаційна культура”. Остання ж є набагато ширшою за своїм змістом категорією і її сутність складає поєднання усього інформаційно-ціннісного надбання людства. Саме тому вважаємо дещо зайвими такі й подібні диференціації інформаційної культури (як-от, наприклад, виділення “корпоративної інформаційної культури” або “інформаційну культуру цивілізацій” [6, с. 138] тощо). У цьому випадку доцільніше говорити про структуру інформаційної культури, яку утворюють чотири основні компоненти (за С.В. Богачовим): а) культура організації надання інформації; б) культура сприйняття і користування інформацією; в) культура використання нових інформаційних технологій; г) культура спілкування через засоби Інтернету. При цьому дві останні формують так званий мережевий етикет [7, с. 79].

Висновки. Проаналізувавши у цій статті явище інформаційної свідомості, ми приходимо до таких висновків:

1) під інформаційною свідомістю пропонується розуміти особливу форму суспільної свідомості, що є передумовою інформаційної діяльності та підставою виникнення й динаміки інформаційного суспільства і виявляється у ідеях, знаннях, доктринах, цінностях, емоціях, ставленні тощо стосовно інформації та інших інформаційних явищ;

2) на формування інформаційної свідомості мають вплив матеріальні, організаційні, професійні, духовні, моральні та юридичні фактори;

3) структуру інформаційної свідомості складають елементи філософської, соціальної, психологічної та юридичної природи;

4) функціями інформаційної свідомості є гносеологічна, оціночна, регулятивна, інформаційного мислення;

5) інформаційна свідомість безпосередньо пов'язана із інформаційною культурою, оскільки є її фактологічною підставою. Водночас ототожнювати ці два поняття немає сенсу, оскільки зміст поняття інформаційної культури є набагато ширшим, ніж зміст поняття інформаційна свідомість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Селезньова О.М.* Інформаційне суспільство: сутність, особливості, становлення / О.М. Селезньова // Інформація і право. – 2013. – № 3 (9). – С. 91–96.

2. *Чеботарьова Н.В.* Людина в інформаційній культурі / Н.В. Чеботарьова // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2012. – № 1. – С. 178–183.

3. *Муравицький В.О.* Інформаційна культура особистості як нова антропологічна риса в сучасному глобалізованому світі / В.О. Муравицький // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2009. – Вип. 47: філософські науки. – С. 42–46.

4. *Гуревич Р.С.* Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях / Р.С. Гуревич, М.Ю. Кадемія. – К. : Освіта України, 2006. – 390 с.

5. *Муравицький В.О.* Особливості формування інформаційної культури особистості: український контекст / В.О. Муравицький // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – Вип. 50: філософські науки. – С. 27–31.

6. *Можаровська Н.* Інформаційна культура як об'єкт національної інноваційної політики та правознавства / Н. Можаровська // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 12. – С. 136–139.

7. *Богачов С.В.* Інформаційна культура через засоби правової освіти / С.В. Богачов // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2011. – № 2 (5). – С. 77–82.

Отримано 13.04.2015